

L. Absalyamova. THE PECULIARITIES OF THE PSYCHOLOGIST'S WORK WITH FOOD BEHAVIOR DISORDERS

In the article it is argued that an increased interest in psychology and allied subjects to the problem of quality of life is foremost conditioned by the increase of attention to the patient with all his personal and social features and transition from a narrow study only of clinical displays of disease to more differentiated study of life of patient, his necessities, successes, failures, judgements and estimations. It becomes firmly established that to this day in literature there were not enough materials presented on the question of quality of life in patients with neurotic and somatophormic psychological disabilities¹ and intercommunications of quality of life with pathosanogenic mechanisms: cognitive (by irrational options) and behavioral (by protective and consilient behavior), that influence on an origin, process and result of the disease.

Quality of life is defined as perception of the position a person in life in the context of culture and systems of values, in that he lives, in accordance with his own aims, expectations, standards and problems. An idea is argued that the study of quality of life is needed both with taking into account of prosperity of man at presence of his pathology and from the point of view of efficiency of his treatment. An idea is analysed that parameters of quality of life can be the exact enough indexes of efficiency of treatment or rehabilitation of patients.

On the basis of undertaken empiric study the conclusion is drawn that quality of life of patients with neurotic disorders is characterized by lower indexes, than for healthy persons, differs after the row of indexes between men and women and yields to the positive dynamics during a therapeutic process.

Key words: *quality of life, food behavior, personality, neurosis, disease, research, analysis, coping strategies, irrational persuasions.*

УДК 159.9 – 051 – 0266 15

О. І. АРТЕМОВА, Н. О. ХУПАВЦЕВА

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

У статті визначено зовнішні та внутрішні фактори розвитку креативності особистості та особливості психологічного впливу на них з використанням відповідної програми, яка дозволить розкрити основний зміст і сутність процесу розвитку креативності особистості майбутнього практичного психолога. Проведення комплексу розвиваючих та творчих занять зі студентами доводять, що креативність знаходиться в прямій залежності від психологічних факторів, що детермінують і забезпечують її розвиток.

Ключові слова: *креативність, креативна особистість, зовнішні та внутрішні фактори розвитку креативності.*

В статье определены внешние и внутренние факторы развития креативности личности и особенности психологического воздействия на них с использованием соответствующей программы, которая позволит раскрыть основное содержание и сущность процесса развития креативности личности будущего психолога. Проведение комплекса развивающих и творческих занятий со студентами доказывают, что креативность находится в прямой зависимости от психологических факторов, детерминирующих и обеспечивают ее развитие.

Ключевые слова: *креативность, креативная личность, внешние и внутренние факторы развития креативности.*

Постановка проблеми. Креативність дозволяє людині швидко адаптуватися до мінливих умов і вимог сьогодення, створює сприятливі передумови для розвитку особистості в цілому, сприяє її самопізнанню, самореалізації, самодостатності і толерантності. Основною формою активності сформованої особистості психолога є

професійна діяльність, ефективність якої багато в чому залежить від її творчого характеру. У зв'язку з цим особливого значення під час навчання в університеті набуває процес розвитку креативності, необхідної для успішної реалізації професійної діяльності. З огляду на недосконалість традиційного підходу до організації навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі, проблема оптимізації пізнавальної активності студентів, підвищення рівня і якості знань через актуалізацію їх особистісно-креативного потенціалу відзначається особливою актуальністю і передбачає цілеспрямоване наукове дослідження та розробку спеціального особистісного підходу до організації навчальних занять.

Креативність – синонім інноваційності, поняття, яке визначає здатність особистості до продукування принципово нового, духовного і матеріального, це елемент розвитку культури, важливий чинник творення самобутності нації. Якість освіти визначається саме спроможністю навчального закладу створювати умови для розвитку нетрадиційного мислення, вміння адаптуватися. Принцип креативності полягає у максимальній орієнтації на творче начало в навчальній діяльності, засвоєнні власного досвіду творчої діяльності. При цьому в результаті навчально-педагогічного впливу має формуватися гуманна особистість, яка вміє відстоювати свою неповторність, толерувати розмаїття оточуючого соціального, політичного та економічного середовища. Існування людини має стати успішною життєтворчістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Креативність – одна з найважливіших проблем, яка досліджується на індивідуально-психологічному та соціально-психологічному рівнях. Значний внесок в розвиток проблеми креативності внесли вітчизняні (Л.С. Рубінштейн, Я.О. Пономарьов, В.Н. Дружинін, В.Н. Козленко, Л. Б. Єрмолаєва-Томина, Н.В.Гнатко, Д.Б.Богоявленська, О.Л. Яковлева, А.В.Морозов) так і зарубіжні дослідники (Дж. Гілфорд, Е.П. Торренс, С.Медник, Де Боно, Р. Мей, А.Маслоу, К. Роджерс, Р. Стенберг, К.Хеллер та інші). Дослідження креативності тісно пов'язане з дослідженням творчості та творчої діяльності. У цілому в рамках дослідження розглядалися: когнітивні властивості творчої особистості (В. Дружинін, Д. Богоявленська, С. Медник, Л. Мойсеєнко, Я. Пономарьов, М. Холодна, Т. Хомуленко) і її мотиваційні характеристики (Д. Богоявленська, О. Матюшкін, Т. Емебайл); творчі здібності й творчий процес (В. Давидов, В. Дружинін, В. Моляко, В. Рибалка, Д. Богоявленська, К. Киштимова, Е. Торранс); особистісні якості (К. Мартиндейл, О. Тунік, Т. Емебайл); творча самореалізація та життєтворчість (П. Вайнцвайг, Л. Сохань, Т. Любарт, А. Маслоу, Р. Мей); соціокультурний аспект творчості та діалогічність як форма її розвитку (А. Адлер, Л. Дорфман, Д. Леонт'єв, Г. Оллпорт, Н. Чепелева, К. Роджерс, К. Негус, М. Пікеринг); емоційний стан (Ф. Дзенасні); параметри інтелектуально-творчого акту – гнучкість, швидкість, оригінальність, асоціативність, розробленість (Дж. Гілфорд); зв'язок творчості з інтелектом (Е. Валуєва, А. Воронін, М. Холодна) та інше. Феномен креативності взаємопов'язаний з поняттям творчості, але ці поняття не тотожні, тому пояснимо їх. Творчість – це продуктивно людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення, а креативність – це якісна характеристика особистості; це здібність людини до нетрадиційного, оригінального вирішення нових проблемних задач та ситуацій на основі інтуїтивного мислення і творчої уяви; це творчий потенціал особистості, що виступає стимулом чи механізмом пошуково-перетворювальної активності в процесі творчої діяльності. Провідними ознаками креативності, на наш погляд, можна виокремити такі: оригінальне мислення, інтуїція, продуктивна творча уява, фантазія, інтелектуальна та мовленнєва активність, нетрадиційний спосіб вирішення задач.

У психолого-педагогічних дослідженнях зосереджено увагу на аналізі креативності як когнітивного показника, особистісної властивості, синтетичного утворення. Існує багато досліджень, спрямованих на обґрунтування креативності, творчої активності, креативно-особистісного підходу під час навчання. Найбільш розгорнутим визнається розуміння самореалізації та креативності у її структурі в гуманістичній парадигмі психологічної науки, де креативний потенціал розглядають як природну тенденцію до особистісного балансу, психічного здоров'я й самоактуалізації. Початок такого розуміння закладено в працях

А. Адлера, А. Маслоу, Д. Франкла, Г. Олпорта, К. Роджерса. Незважаючи на велику кількість досліджень, проблема креативності в контексті самореалізації в умовах професійної діяльності залишається недостатньо вивченою. Проаналізувавши теоретичні та експериментальні дослідження, констатуємо той факт, що проблема розвитку креативності вимагає подальшого вивчення, так як у відомих концепціях немає однозначної відповіді на питання природи, факторах розвитку креативності, класифікацію якостей креативної особистості.

Формулювання цілей статті. Здійснити системний аналіз наукового знання про креативність, узагальнити основні концепції і визначити найбільш істотні фактори розвитку креативності та креативної особистості майбутнього психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні психолого-педагогічні дослідження переконують у тому, що креативність посідає особливе місце серед базисних характеристик розвитку особистості. Креативність як властивість особистості має інтегративний, комплексний характер і здатна до розвитку. Л. Б. Єрмолаєва-Томіна зазначає, що креативність не стимулюється ззовні, вона є показником психічної активності, є пошуковою. Так як і представники гуманістичної психології, вона пропонує розглядати творчу активність (креативність) як ідеальну модель психічної конструкції особистості, як еталон психічного здоров'я [2]. В.Н. Козленко креативність розуміє як провідну життєво-активну потребу, яка виявляється в перетворенні дійсності. Розвиваючись в діяльності і з'єднуючись з провідними мотивами, вона функціонально закріплюється в структурі особистості і проявляється як здатність до продуктивної зміни і створення якісно нового. Механізмами розвитку креативності є творча самодіяльність особистості, супроводжувана актуалізацією сенсорно-перцептивної сфери та індивідуально-психологічних особливостей особистості [3].

Д. Б. Богоявленська визначає креативність як глибинну особистісну властивість, яка виражається в оригінальній постановці проблеми, наповненою особистісним змістом [1].

На розвиток креативності особистості впливає система психологічних факторів, внутрішніх та зовнішніх в їх глибокому взаємозв'язку. Оптимізувати процес розвитку креативності особистості можна в результаті цілеспрямованого психологічного впливу на ряд психологічних факторів з використанням відповідної програми, яка дозволить розкрити основний зміст і сутність процесу розвитку креативності особистості практичного психолога, визначити рівні розвитку креативності, дослідити систему факторів розвитку креативності.

В результаті теоретичного аналізу психологічної літератури, нами були виділені рівні розвитку креативності. Перший рівень розвитку креативності особистості проявляється в здатності аналізу предметної ситуації, в умінні виявити гнучкість і оригінальність мислення. Другий рівень проявляється в рефлексії свого стану і оцінки діяльності, в умінні ставити цілі і завдання по самовдосконаленню. Третій рівень відображає професіоналізм індивіда. Перебуваючи на даному рівні, людина здатна, з нашої точки зору, ефективно здійснювати свою потребу в персоналізації, продовжити себе в інших.

Найбільш повно психологічний зміст даних рівнів відображає професія психолога, здатного забезпечити формування і розвиток креативності своїх клієнтів. Важливо те, що креативність є чинником розвитку професійно-комунікативних здібностей, що проявляється у їх професійній спрямованості, різноманітності та рівнях прояву творчих складових, їх інтеграції в успішності вирішення фахових психологічних завдань. Використання професійно-орієнтованих креативних психотехнологій в процесі вузівської підготовки майбутніх фахівців впливає на розвиток професійної спрямованості особистості, креативного професійно-комунікативного потенціалу, рівень розвитку та інтеграцію професійно-важливих складових комунікативних здібностей, їх показників і творчих проявів [5].

Динаміка розвитку креативності вивчалася на вибірці студентів - майбутніх психологів, бо саме вони є активними учасниками цього процесу.

У своїй роботі ми застосували розроблені вітчизняними і зарубіжними психологами принципи детермінації поведінки і психіки, соціальної зумовленості психіки, системності, цілісності психічних процесів, їх пластичності, а також єдності особистості і діяльності

(С. Л. Рубінштейна, Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва), особистісно-орієнтованої спрямованості, сформульованої та розробленої А. Маслоу, К. Роджерсом. Запропонований метод аналізу психологічних чинників креативності дозволяє виробити ефективні способи її розвитку.

Розглянувши існуючі підходи до проблеми креативності, ми прийшли до висновку, що її розвиток взаємозумовлено психологічними факторами: зовнішніми (творче середовище, створення психологічного комфорту, спілкування з культурою і мистецтвом) і внутрішніми (активність особистості, успішне спілкування, інтелектуальність). Результати експериментального дослідження підтвердили комплексний вплив певної нами системи психологічних факторів як зовнішніх, так і внутрішніх. У розвитку креативності особливу увагу заслуговує вивчення таких якостей особистості як гнучкість, проникливість, самостійність, активність, енергійність, сміливість, оригінальність і метафоричність мислення.

Програма дослідження включає:

- вивчення та аналіз науково-теоретичних джерел з теми дослідження;
- спостереження і бесіди з теми дослідження;
- комплекс тестових методик: тест Р.Кеттелла 16 PF (форма А), модифікована А.Г. Шмельовим, І.В. Бурмістрова, В.І. Похилько, А. С. Соловейчик;
- Фрайбургський особистісний опитувальник (FPI) І. Ференберга, Х. Зарга, Р. Гампель;
- методика по визначенню емпатії І. М. Юсупова;
- методика Смекала-Кучера на визначення спрямованості особистості;
- психогеометричний тест С. Деллінгер;
- модифікований варіант методики Б. К. Рілліві «12 тварин»;
- методика В. П. Михайлової на вимір самооцінки особистості;
- методика Н. Я. Соколова на виявлення загальної ерудиції;
- методика вивчення самооцінки Т.Д. Дембо - С.Я. Рубінштейна;
- методики креативності: тест О. Р. Торренса «Кола» (невербальна область);
- методика «Вільний твір-мініатюра» В. П. Михайлової, Н. І. Коритченкової;
- модифікований варіант тесту Дж. Гілфорда і Є.П. Торренса, запропонований О.Є. Тунік (Субтест «Вираз»);
- методика «10 слів» (тест вербальних асоціацій) Л.І. Шрагіної.

Виконання завдань програми та відповідних методик дає змогу визначити в теоретичному плані рівні розвитку креативності особистості, експериментально довести можливість їх досягнення, представити систему зовнішніх і внутрішніх факторів, що визначають розвиток креативності. Це уточнює і поглиблює теоретичні знання про її сутнісні характеристики. Розроблена система психологічних чинників, що визначають розвиток креативності та експериментально встановлені фактори, які найбільшою мірою впливають на її розвиток. Це метафоричність мислення, оригінальність мислення, сміливість, гнучкість, емоційна відкритість.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що знання факторів, що визначають розвиток креативності, дозволяє робити ефективний психологічний вплив на процес розвитку креативності, служить допомогою в діагностичній та розвиваючій роботі. Виявлені стійкі кореляційні зв'язки між креативністю та індивідуально-психологічними особливостями особистості можуть бути використані в якості теоретичної основи для створення нових розвиваючих програм, які будуть впроваджені в процесі професійної підготовки у форму гурткової роботи по розвитку креативності, креативної особистості та розкриття креативного потенціалу кожного студента психологічного факультету.

Зазначимо, що у показниках креативності контрольної і експериментальної групи студентів факультету були виявлені наступні відмінності: найбільш істотна різниця спостерігається в показниках швидкості та оригінальності мислення по тесту Є.П. Торренса «Кола»; за показником швидкості мислення за методикою «Вираз»; асоціативної

оригінальності за методикою Л.І. Шрагіна «10 слів». Різниця в інших показниках виявилася менш помітною.

Після проведених творчих занять зі студентами експериментальної групи проводилася рефлексія свого стану. Пропонувалося описати свої відчуття і настрої; назвати якості особистості, необхідні в творчій діяльності, якості, необхідні психологу і яких не вистачає кожному для творчого прояву своєї особистості. З висловлювань студентів видно, що такі заняття корисно проводити, вони будять уяву і фантазію, підбадьорюють, викликають позитивні емоції, здатні зробити особистість вільною, цікавою і творчою. Студенти-психологи сприйнятливі до творчості і своїм прикладом повинні надихати, викликати інтерес і задовільнити потребу мислити, творити. Аналіз результатів за вибором студентами особистісних якостей необхідних для спільної творчої діяльності показав, що більшість студентів називають цілеспрямованість, емоційність, відкритість, комунікабельність, товариськість, наполегливість, розсудливість, справедливість, життєрадісність, чуйність.

Наші дослідження показали, що креативні якості є найважливішими компонентами структури особистості. Вони роблять особистість вільною і гармонійною в своєму внутрішньому і зовнішньому прояві, цікавою і відкритою для спілкування, здатної до самореалізації і саморозвитку. Зміст феномена креативності визначають адекватна самооцінка, ерудиція, емоційна стійкість, самостійність, емоційна чутливість, позитивне ставлення до життя, сміливість, гнучкість, а також такі особливості розумового процесу як гнучкість, оригінальність, метафоричність, конструктивна активність емоційність мислення, його аналіз і синтез. Ці якості складають психологічний зміст рівнів розвитку креативності особистості.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. В рамках нашого дослідження ми розглядаємо креативність як комплексно-інтегративну властивість, своєрідну творчу активність особистості, яка виявляється в перетворенні дійсності і має гуманістичну спрямованість. При цьому, прояв творчої спрямованості особистості можливі в будь-яких сферах діяльності, а результат творчості може виражатися в різних ситуаціях, засобах, способах діяльності, емоціях і почуттях людини. Розвиток креативності має ряд рівнів, що мають динамічну характеристику. Критерієм зміни рівнів служить зміна діяльнісно-опосередкованих типів взаємин з референтною групою, якісна зміна психологічного змісту кожного рівня. На розвиток креативності впливають дві групи взаємообумовлених факторів: зовнішніх і внутрішніх. Перші обумовлені наявністю взаємозв'язку креативності як властивості особистості з середовищем, а також впливом індивідуальних особливостей людей, з якими індивід вступає в контакт. Другі обумовлені потребами, інтересами, індивідуально-психологічними особливостями особистості. Існує залежність між параметрами креативності та індивідуально-психологічними особливостями особистості, що впливають на її розвиток. Процес розвитку креативності особистості може бути оптимізований в результаті цілеспрямованого психологічного впливу і навчання за спеціально розробленою програмою.

Проведення комплексу розвиваючих і творчих занять зі студентами доводить, що креативність знаходиться в прямій залежності від психологічних факторів, що детермінують і забезпечують її розвиток та підтверджують вплив групи зовнішніх (творче середовище, створення психологічного комфорту, спілкування з культурою і мистецтвом) і внутрішніх чинників (активність особистості, успішне спілкування, інтелектуальність) на розкриття креативного потенціалу майбутнього практичного психолога.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці теоретико-методичних засад використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій для розвитку професійної креативності особистості, форм та методів саморозвитку креативних умінь та навичок майбутніх практичних психологів.

Список використаних джерел

1. Богоявленська Д. Б. Психологія творчих здібностей / Д. Б. Богоявленська. – М.: ВЦ «Академія», 2002.

2. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества: Учебное пособие / Л. Б. Ермолаева-Томина. – 2-е издание. – Москва: Академический проект: Культура, 2005. – 304 с.
3. Козленко В.Н. Проблема креативности личности // Сб. Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная. Под. ред. Я.А. Пономарева. – М., 1990. – С. 131-148.
4. Осипова Т. Ю. Психологические условия развития коммуникативной креативности у студентов (на материалах спецкурса «Психология общения»): дисс... канд. психол. наук. – Томск, 2000. – 167с.
5. Розова Т. М. Креативність як чинник розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів :автореф. дис. ... канд. псих. наук. – К., 2007. – 27 с.

References

1. Bohoiavlenska D.B. Psykholohiia tvorchykh zdibnosti [Psychology of Creativity] // М.: VTs «Akademiia», 2002.
2. Ermolaeva-Tomina L.B. Psixologiya xudozhestvennogo tvorchestva: Uchebnoe posobie [Psychology of Artistic Creativity : A Study Guide] / L.B. Ermolaeva-Tomina. – 2-e izdanie. – Moskva: Akademicheskij proekt: Kul'tura, 2005. – 304 s.
3. Kozlenko V.N. Problema kreativnosti lichnosti [Personality Creativity Issue] // V.N.Kozlenko – Sb. Psixologiya tvorchestva: obshhaya, differencial'naya, prikladnaya. Pod. red. Ya.A. Ponomareva. – М., 1990. – S. 131-148.
4. Osipova T.Yu. Psixologicheskie usloviya razvitiya kommunikativnoj kreativnosti u studentov (na materialax speckursa «Psixologiya obshheniya») [Psychological Conditions of Development of the Communicative Creativity of the Students (based on special course “Psychology of communication” materials)] // Diss... kand. psixol. nauk. – Tomsk, 2000. – 167s.
5. Rozova T.M. Kreatyvnist yak chynnyk rozvytku profesiino-komunikatyvnykh zdibnosti maibutnikh psykholohiv [Creativity As Development Factor of Professionally-communicative Abilities of Future Psychologists] / Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia nauk. stupenia kand.. psyk. nauk. – К., 2007. – 27 s.

O. Artemova, N. Khupavtseva. PSYCHOLOGICAL FACTORS OF CREATIVITY DEVELOPMENT OF FUTURE PSYCHOLOGIST'S PERSONALITY

The article highlights external and internal factors of creativity development of personality, so as features of psychological impact on the number of psychological factors, using the corresponding programme, which will allow revealing the main contents and the essence of the process of the creativity development of the future psychologist's personality. Conducting the complex of developing and creative exercises with students proves that creativity is in direct dependence on psychological factors, which determine and provide its development and confirm influence of the group of external (creative environment, creation of psychological comfort, engaging in culture and art) and internal factors (personality activity, successful communication, intellectuality) onto unleashing the creative potential of personality.

Key words: *creativity, creative personality, external and internal factors of creativity development, creative potential.*